

MODELI

POTREBA INKULTURACIJE KATEHEZE U SLOVENIJI

Ivan Rojnik

Riječ „inkulturacija“ prvi se put pojavila u crkvenim spisima u zaključnom tekstu Biskupske sinode 1977. U 5. točki poslanice Biskupske sinode Božjem narodu „Kateheza u našem vremenu s posebnim osvrtom na djecu i mladež“ piše: „Kao što je već ukazao Drugi vatikanski koncil, i ponovo podsjetio Pavao VI u apostolskoj pobudnici 'O evangelizaciji današnjeg svijeta', kršćanska se poruka mora ukorijeniti u ljudskim kulturama, mora ih prihvatiti i promijeniti. U tom smislu smijemo katehezu smatrati jednim od činilaca 'inkulturacije', što znači da razvija i ujedno iznutra osvjetljava načine života onih kojima je namijenjena.”

Iako Drugi vatikanski sabor ne upotrebljava tu riječ, ipak smijemo reći da joj je pripremio put. Koncilsko uvjerenje da kršćanstvo nije nužno vezano uz evropsku, odnosno zapadnu kulturu, glavna je osnova inkulturacije, tj. uspostavljanja novog odnosa između vjere i kulture, između Evandjelja i kulture. „Ipak, Crkva koja je poslana svim narodima, bez obzira na područje ili zemlju, nije isključivo i nerazdvojno vezana ni uz jedno pleme ili narod, ni uz koji poseban način života, ni uz koji stari ili novi običaj. Iako se čvrsto drži svog predanja, ujedno je svjesna svemirskog poslanstva i može stupiti u vezu s različitim oblicima kulture, iz čega proizlazi i bogaćenje same Crkve i raznih

kultura” (CS 58).

Više nego u zemljama sa starom kršćanskom tradicijom inkulturacija je prisutna i postala izuzetno aktivna djelatnost u misionarskim zemljama. Mlade Crkve ukorijenjene u Kristu i izgrađene na temelju apostola, dakle, po uzoru spasiteljskog reda utjelovljenja, preuzimaju u čudesnu zamjenu sva bogatstva naroda koja su bila dana u naslijeđe Kristu. Iz običaja i predanja, iz mudrosti i znanja, iz umjetnosti i spretnosti uzimaju sve što može doprinijeti hvali slave Stvoritelja, veličanju milosti Spasitelja i pravilnom oblikovanju kršćanskog života (M 22). Takva koncilska stajališta znače za mlade Crkve veliku nadu jer znaju da inkulturacijom približavaju kršćanstvo svojim osjećanjima i svojim kulturama. Svjesne su ovog velikog povijesnog trenutka jer se inkulturacijom kršćanstva mogu osloboditi hipoteke da je kršćanstvo za njih još uvijek „tuda” religija. Azijski čovjek može biti katolik (kršćanin) i ostati Azijac.¹ Pri tome naravno ne smijemo previdjeti činjenicu da je postupak inkulturacije dugotrajan i složen. Npr. kada u Africi potičemo da kršćanstvo ima

¹ PAVAO VI, cit. J.L. GAY, *Pensiero attuale della Chiesa sull'inculturazione*, u: *Inculturazione*, Centrum Ignatianum Spiritualitatis, Roma, 1979, str. 15.

što više afrički izraz i lice, ne smijemo zaboraviti da nije tako jednostavno jasno vidjeti i konkretno ostvariti spoj afričkih kultura i kršćanstva; teško možemo pretpostaviti kako će se ostvariti želimo li da se Afrikanci osjećaju u Crkvi istinski Afrikancima, a da im ujedno drugi katolički kršćani priznaju da su istinski vjerni Evandelju. Takva inkulturacija vjerojatno zahtijeva stoljeća strpljivog proučavanja.²

I u zemljama sa starom kršćanskom tradicijom pitanje inkulturacije je aktualno iako se postavlja na drugačiji način, jer su se odnosi između kulture ili kultura i kršćanstva drugačije razvijali. Za naše je zemlje posebno značajno da susrećemo svjetovne kulture koje su više ili manje udaljene od kršćanstva. Neke su se kulture počele emancipirati od prosvjetiteljstva pa sve do današnjih dana, s time da su dosegle najveću nezavisnost u doba scientizma; druge su kulture više ili manje nasilno prekinule kontakt s kršćanskom tradicijom tako da su je čak brisale iz rječnika.

Nesumnjivo je Drugi vatikanski sabor i za inkulturaciju u evropskim zemljama značio presudan pomak i nadu. Crkva je u razdoblju „raskola” (između kršćanstva i kulture), doduše, živjela u svojoj kulturnoj okolini, no samo u uskim crkvenim krugovima. Koncil je potvrdio želju i potrebu da Crkva uspostavi novi odnos sa svjetovnom kulturom, odnosno svjetovnim kulturama. Konačno, Crkva može samo na takav način opravdati i ispuniti svoje poslanstvo. „Bogu hvala, možda se još nikada kao sada nije ukazala mogućnost za duboki sklad između istinske nauke i istinske vjere, koje su obje u službi jedne i iste istine. Ne sprečavajte taj dragocjeni susret! Imajte povjerenja u vjeru, tu veliku prijateljicu razuma! Neka vas rasvijetli nje-na svjetlost da shvatite istinu, svu istinu.”³

Ponudenu je ruku prihvatio Zapad kad je doživio demitologizaciju znanosti i napretka, i tako ipak uvidio da kršćanstvo osvjetljava i potiče kulturne napore i u najširem smislu te riječi. Isto tako i Istok uvida, negdje više, drugdje manje, negdje brže, drugdje sporije, da jednostavno nije moguće izbrisati iz čovjekova života svaku religioznu misao, a još manje spriječiti bilo kakav dodir s kršćanstvom.

Slično kao u misionarskim zemljama ili zem-

ljama Trećeg svijeta inkulturaciji, gdje je u toku možda prva istinska inkulturacija, i u evropskim zemljama, gdje je inkulturacija kršćanstva u evropskim kulturama sinonim za drugu evangelizaciju, predstoji još dugi put.

A kako zamišljamo inkulturaciju kod nas u Sloveniji? S kakvom se kulturom susreće naše naviještanje Evandelja, a posebno kateheza? Mislim da za šire kulturno područje vrijedi slična ocjena kao i za slovensku književnost. B. Paternu ju svrstava u područje srednjoevropske kulture. To dokazuje činjenicu da su se na našem teritoriju susretale, sukobljavale ili živjele ideje vropskog sjevera i juga, istoka i zapada. Druga značajka je u svojevrsnom značaju ravnoteže između idejnih novosti i jakog kulturnog nasljedstva. Ta značajka našeg kulturnog područja vidljiva je već iz dvojnog porijekla Brižinskih listića: djelomično potječu iz karantanskog slovenskog jezičnog područja, koje je po crkvenim pitanjima bilo podređeno Salzburgu; djelomično pak pokazuju sadržaje i jezične korijene crkvenoslavenske pismenosti koju su razvili Konstantin i Metodije (Istok i Zapad). U doba protestantizma na našim su se tlima susretale oprečne ideologije kršćanstva – ideologije evropskog protestantskog sjevera i katoličkog juga.⁴

Razdoblje reformacije za nas je Slovence posebno važno jer smo tada dobili prvu tiskanu riječ. Ali to još nije sve jer je s prvom tiskanom knjigom i s prijevodom Svetog pisma bila ostvarena prva inkulturacija kod nas. Skup slovenskih reformatora na čelu s Trubarom dao nam je prvi inkulturirani teološki i biblijski jezik. Trubarova je zasluga da je teološkom jeziku dao širok i bogat pripovjedački izraz. „Trubar je u svojim govorima izričito naglašavao da slovenski čovjek i njegov prostor imaju potrebu za odgovarajućim jezikom. A taj odgovarajući jezik mora imati pripovijesti, primjere i prisposo-

² Dizionario di catechetica, LDC, Leumann Torino, 1986, str. 340.

³ PAVAO VI, Poslanice različnim stanovom u: Koncilski odluki, Ljubljana, 1980, str. 677.

⁴ Usp. PATERNU B., Pogledi na slovensko književnost, Partizanska knjiga, Ljubljana 1974, str. 5–6.

be, mora biti živahan, obojen, prozan, lako razumljiv, na svoj način duhovit, ponekad čak šaljiv, tako da se uz njega slovenski čovjek opusti, da osjeti da je prihvaćen tamo gdje živi i kako živi. To je opet mogao samo Trubar, koji je osjećao sa svojim narodom."⁵ U Trubarovo doba nije se razlikovao katehetski i teološki jezik, bio je to jedan te isti. No Trubar je u teološki unio elemente koji su kršćansku poruku istinski približili duši slovenskog čovjeka.

U kasnijim stoljećima različiti evropski tokovi imali su veći ili manji odjek u slovenskoj stvarnosti. U moderno doba počela je jačati kriza odnosa između kršćanstva i njegovih struktura i kulture koja se sve više udaljavala od kršćanskog utjecaja, pogotovo od utjecaja službene Crkve. Kriza odnosa između kršćanstva i kulture dosegla je svoj vrhunac u drugom svjetskom ratu i poslije njega kad je došlo do prekida odnosa između institucionaliziranog kršćanstva i kulture koja je nastajala u poslijeratnom slovenskom društvu.

Ipak, slovensko društvo ili slovenski čovjek nije se nikada odrekao Evandjelja, u svom je srcu našao mjesta za njega i u najkritičnijim trenucima. Pitamo se kako je to moguće, ta isti je čovjek u igri kad se radi o institucionalnim napetostima ili kad se radi o njegovom sasvim osobnom doživljavanju. B. Paternu navodi posebnu značajku slovenskog čovjeka koja se primjećuje u književnosti, a čini se da ima i širi značaj. „Dublje životne disonance i disharmonije prvi se put jače pojavljuju u doba romantike. Nepobjediv konflikt između subjekta i objektivnosti svijeta, kao i raskol unutar samog objekta, možemo s većim ili manjim razmacima pratiti sve do današnjih dana, kada takva stanja zauzimaju krajnje, alienativne razmjere.”⁶

Danas se i kod nas možemo uvjeriti u više ili manje otvorenu suradnju i dijalog između svjetovne kulture i kršćanstva. Iako kulturu ocjenjujemo antropološkim mjerilima, da li je humanistička ili nije, ipak je potrebno i kršćansko „osvjetljenje”. S druge strane, Crkva može ostvariti svoje poslanstvo samo ako i kada se vrati u dane kulture. „O katezezi i isto tako o evangelizaciji možemo općenito reći: Pozvana je da usadi moć Evandjelja u srce ljudske kulture i pojedinih kultura. Zato će kateheza nastojati

upoznati te kulture i njihove bitne elemente; izdvojiti će elemente koji su za nju najznačajniji; uzet će u obzir njihove vlastite vrijednosti i bogatstvo. Tako će tim kulturama moći približiti skrivenu tajnu i pomoći im da iz vlastite žive predaje preuzmu izvorne izraze koji razotkrivaju kršćanski život” (CT 53).

DEFINIRANJE KULTURE I NEKI PROBLEMATIČNI VIDOVI INKULTURACIJE

Kad govorimo o odnosu između kršćanstva, odnosno kateheze i kulture, moramo uzeti u obzir različita poimanja kulture. Možemo ju poimati u aristokratko-humanističkom smislu (kult ličnosti i poznavanje „lijepih umjetnosti”, kiparstvo, slikarstvo itd.); u prosvjetiteljskom smislu (kao znanje i učenost); ili u racionalno-znanstvenom smislu (kultura kao civilizacija). Danas je aktualno opredjeljenje s antropološkog gledišta. Seumois shvaća kulturu kao svestrano nasljeđe koje je karakteristično za različite narode i etničke grupe. Pojam kulture ima fizionomiju cjelokupnog sistema koji je funkcionalno integriran u sebi i organski povezuje društveno i zajedničko koje je obilježje kolektivnog života. U takav kulturni sistem uključene su različite ideje, osjećaji, načini društvenog i vjerskog izražavanja, tehnike za zadovoljenje zajedničkih potreba, umjetnost, jezik, narječje, ekonomske i društvene institucije, vrednote, životni sistemi, običaji itd. U kulturu spada cjelokupno i organsko upriličenje institucija i životnih vrednota koje su vlasništvo određene zajednice.⁷

Drugi vatikanski sabor kulturu definira ovako: „Izrazom kultura općenito označavamo sve ono čime čovjek usavršava i razvija raznovrsne duševne i tjelesne sposobnosti; pokušava svojom spoznajom i djelom podvrgnuti pod svoju vlast cijeli svijet; razvojem karaktera i ustano-

⁵ RAJHMAN J., Teološka govornica Primoža Trubarja, u: Potokarjev zbornik, Društvo slovenskih književnikov in prevajalcev, Ljubljana, 1987, str. 73.

⁶ PATERNU B., nav. dj., 18.

⁷ Usp. SEUMOIS A., Significate e limiti della cristianizzazione delle culture, Pontificia Università Urbaniana, Roma 1975, 3.

va čovječnije uređuje socijalni život, kako u obitelji tako i u cjelokupnom društvu: konačno, u kulturu spada ono čime čovjek tokom vremena izražava, posređuje drugima i pohranjuje u svojim djelima velika duhovna iskustva i napore da bi tako služili napretku mnogih, još više u blagoslov cijelog ljudskog roda (CS 53).

Kultura sa svim svojim sastavnim dijelovima predstavlja neizmjereno bogatstvo. Evangelizacija i kateheza ne mogu ići mimo kulturnih tradicija, običaja, vrijednosti itd. koje sadrže razne kulture.

Ljudska kultura ima nužno povijesni i socijalni aspekt. Zbog te činjenice govorimo o skupu kultura. Iz različitog načina upotrebe stvari, obavljanja posla i izražavanja vrijednosti i formiranja ličnosti, donošenja zakona i pravnih ustanova, napretka znanosti, tehnike i umjetnosti, nastaju različiti zajednički životni odnosi i različiti oblici razvrstavanja životnih vrijednosti (CS 53). Posebna obilježja života u zajednici stvaraju nove oblike kulture (masovna kultura) (CS 54). Skup kultura i masovna kultura otežavaju inkulturaciju. Društveno-politički uvjeti, običaji ponašanja, životne vrijednosti, neprestano su izloženi zahtjevu za promjenom, prilagođavanju, novom stvaralačkom traženju. Sistematična inkulturacija u takvim je uvjetima još zahtjevnija i često problematična. Npr. reforme školstva toliko se često redaju da je istovremena, odnosno usporedna inkulturacija skoro nemoguća.

Poteškoće u inkulturaciji ne uzrokuje samo pluralizam misaonih i političkih tokova, već i pluralizam najrazličitijih vjerskih iskustava, čak pluralizam predodžbi o Bogu unutar iste vjeroispovijesti. To nam dokazuju najrazličitiji pokreti s vjerskim predznakom: pokreti i vjerska iskustva koji traže inspiraciju u starim azijskim religijama, pokret za očuvanje okoline, pokreti kršćana za političku angažiranost, pokreti koji se trude oživjeti ljudske pobožnosti i povezani su s različitim prikazanjima i sasvim posebnim vjerskim iskustvima. Za ova se Godin opravdano pita: da li je iskustvo koje se kreće u smjeru tajanstvenog, transcendentalnog, potpuno subjektivne prirode, iako nastupa kolektivno, ili je u tim iskustvima moguće naći povezanost s onim ishodištem koje prepoznajemo

u vjeri kršćanskog Otkrivenja.⁸

Svaki od ovih pokreta daje u inkulturaciji prednost onom obliku koji označava prirodu njenog iskustva: pokreti za društvenu angažiranost naglašavaju inkulturaciju u društveno-političkim strukturama, pokreti koji su usredotočeni na ljudske pobožnosti vide inkulturaciju u ljudskim pobožnostima. Teškoće nastupaju kada pojedini oblici inkulturacije isključuju druge oblike.

ZADAĆA KATEHEZE U INKULTURACIJI KRŠĆANSTVA U SLOVENIJI

Razumljivo je da nije zadaća kateheze da rješava sva pitanja koja se tiču inkulturacije i zadaća su Crkve. Inkulturacija je zadaća cjelokupne crkvene zajednice, a ne u prvom redu ili posebno kateheze. Vrlo bi teško kateheza sama ostvarila inkulturaciju kršćanstva, onakvu kakvu je Crkva postigla u različitim mjesnim Crkvama. Sama kateheza i nema odgovarajućih sredstava za rješavanje teških problema koje postavlja inkulturacija. Dovoljno je prisjetiti se teološkog jezika, liturgijskih obreda, odnosa s drugim religijama, toga kako su ti procesi dugotrajni (npr. prijevod Svetog pisma, časoslova i crkvenog prava iziskivao je uskladjivanje sa živom kulturnom okolinom). Inkulturacija se ne drži samo načela kako pronaći najprimjereniji izražajni oblik. Treba poštovati i načela vjernosti predaji, kako se ne bi okrnjila kršćanska poruka. Ako zbližavanje među kršćanskim Crkvama teče sporo, vjerojatno će još sporije biti približavanje novim kulturama. Na temelju ovih činjenica prihvaćamo inkulturaciju kao zadaću koja još ni izdaleka nije ispunjena i neće ju biti tako lako ostvariti.

Kateheza vrši svoju glavnu zadaću kroz službu riječi, što znači u znaku kerigme. Posvuda razgllašavamo potrebu za afričkom, indijskom, istočnjačkom, latinsko-američkom teologijom, koje uvažavaju svoja kulturna područja pri izražavanju i naviještanju kršćanske poruke. Kateheza ne može čekati prekrizanih ruku da teologija obavi tu zadaću. Već sada mora prevoditi

⁸ GODIN A., *Psicologia dell'esperienze religiose* Queriniana, Brescia, 1983, str. 8.

Evangelje na jezik koji će razumjeti svaki čovjek. Ta zadaća nije tako jednostavna prisjetimo li se da je suvremeni govor ponekad vrlo udaljen od tradicionalne tvorbe i jezičnih načela.

Antropološka kateheza teži za uvođenjem iskustvenog jezika jer je komunikativniji od tehničkog teološkog jezika. Slovenski katekizmi za više razrede osnovne škole uvažavaju zakonitost komunikativnog jezika, odnosno inkulturaciju s jezikoslovnog stanovišta. Trebalo bi pripremiti još posebnu literaturu za osnovnu školu koja bi kao dodatak katekizmu obrađivala npr. razvoj kršćanstva u Sloveniji od pokršćavanja do danas, izbor poslijeratne proze ili poezije koja posredno ili neposredno govori o Bogu itd.

Inkulturracija kateheze ne sastoji se samo u inkulturraciji katekizma, njena je zadaća također u konkretnom traženju spasenja u kulturi, otkrivajući sve načine traženja životnog smisla, istražujući poglede na čovjeka u različitim humanizmima.⁹

Kateheza može mnogo doprinijeti inkulturraciji cjelokupnog kršćanstva, trudeći se za njegovu neprestano srastanje u skupine i zajednice. Za naše je uvjete karakteristično da model razdvojenosti Crkve od države formalno ne potiče to srastanje. Usprkos teoretskoj i ustavnoj razdvojenosti mnogokad u praksi možemo opaziti kako Evangelje inspirira skupine i zajednice. Pri tome se ne želimo vraćati na stara stajališta da Crkva bude model „savršenog društva” (societas perfecta) za svako društvo i zajednicu. Oni bi se trebali razvijati na sebi svojstven način. Ostvarivanje vrijednosti kao što su humanizam, sloboda, jednakost i otvorenost prema drugim zajednicama mjerilo su autentičnosti. Zadaća je kateheze da u proročkom duhu pokaže koje su vrijednosti nekog društva ili zajednice prihvatljive, a koje nisu. Između ostalih treba uvažavati i pitanje mira i razoružanja. Što se više netko naoružava, to se više udaljuje od Evangelja. Za to su potrebne analize stanja koje često može biti proturječno.

Katehetska inkulturracija prihvaćena je i na području diakonija. Pri tome mislimo na katehetsko osvješćivanje za osobno svjedočenje i na svjedočenje kršćanske zajednice. Je li današnjem čovjeku potrebna pomoć? Ako ne toliko

materijalna (mislim na naše slovenske uvjete), potrebna mu je moralna podrška, duševna pomoć itd. Ne smijemo zaboraviti na problem samoubojstava u našem narodu, te na razne oblike alijenacije (alkohol, droge). Za obavljanje tog posla potrebno je stručno osposobljavanje. Kateheza bi morala planski osvješćivati vjernike u duhu te pripremljenosti za davanje pomoći. Barem u nekim odnosima čini se da je bolje da se uključujemo u društvene strukture organizirane pomoći, nego da stvaramo svoje.

Kateheza sudjeluje i u inkulturraciji bogoslužja. Mnogo je toga bilo učinjeno u inkulturraciji molitve, ali sve to nije dovoljno iskorišteno. Spomenut ćemo dva molitvenika: Gospodine, nauči nas moliti, kojeg je izdao Katehetski centar, te Vrata Bogu, koje je izdala Mohorjeva družba. Koliko je osjećanja djece i mladeži uključeno u molitve.

Nešto je drugačije kod sakramentalne prakse. Imamo nove obrednike koji su lijepo prilagođeni vremenu, no s tim još nije ostvarena potpuna inkulturracija, time ih još nismo usadili u srce današnjeg čovjeka. Za opadanje sakramentalne prakse vjerojatno je kriva nepotpuna inkulturracija (sakrament pomirenja, ženidbe).

Posebno područje predstavlja inkulturracija mise (euharistije). Koliko smo ju prilagodili različitim starosnim dobima: dječje mise, omladinske mise, mise u domovima bolesnika i staraca.

Pučke su pobožnosti također oblik izražavanja katehetskog naviješćanja (razne jednostavne molitve, pobožne vježbe). Za ove oblike pobožnosti Catechesi tradendae naglašava da ih treba pročistiti s više stajališta i pravilno uskladiti (CT 54).

Što se tiče velikih značajnih vjerskih simbola, stalna je zadaća kateheze da ih ponovno otkriva i pomaže njihovom razumijevanju, s tim da uvažava njihovo kulturno i antropološko porijeklo. Mora ih ponovno razmotriti i izraziti ih tako da uvažava nove nezapadne kulture.

9 Dizionario di catechetica, nav. dj., 340.

ZAKLJUČAK

Inkulturacija je za nas poticaj koji sadrži mnogo lijepih i inspirirajućih misli o naviještanju kršćanstva u suvremeno doba. Ipak, nadam se da smo se uvjerali kako je inkulturacija kršćanstva u suvremenom svijetu zahtjevna zadaća. Kršćanskom naviještanju potrebna je kultura, potrebno je kulturno izražavanje, no ukoliko živimo u vremenu kad je i sama kultura u krizi, kad kultura traži svoj identitet, tada su naponi da današnji čovjek upozna Evandlje još zahtjevniji.

Rossano opravdano primjećuje da je put inkulturacije put strpljenja. Nemoguće je u nekoliko godina prijeći put koji nismo prešli stoljećima. Danas nam je nešto jasnije da se ne radi samo o razlikovanju između Petra i Pavla u

1. stoljeću, već da postoje različiti stupnjevi prihvaćanja kršćanstva. Neki su bili sposobni prodrijeti u dubinu i zato su zahvatili životnu jezgru, dok drugi nisu. Pavao je mudrošću koja mu je bila dana (2 Pt 3,15) vidio u dubinu tajne bolje od Petra; zato ga je i mogao opominjati u Antiohiji (Gal 12,14) a k tome se poistovjetio s Grkom i tako prihvatio njegovu kulturu (1 Kor 9,19).¹⁰ Mogli bismo još nabrajati primjere iz povijesti Crkve i uvjeriti se da je inkulturacija istovremeno i put kušnje.

¹⁰ ROSSANO P., *Acculturazione del vangelo*, Pontificia Università Urbaniana, Roma, 1975, str. 14–15.